

Paweł Jakubiec

<http://orcid.org/0000-0002-5189-5639>

Uniwersytet Rolniczy w Krakowie

pawel.jakubiec@urk.edu.pl

DOI: 10.35765/pk.2024.4401.29

Strój w środowisku akademickim – od czapki studenckiej po rektorskie „gronostaje” na przykładzie Uniwersytetu Rolniczego w Krakowie

STRESZCZENIE

W pracy przedstawiono szeroki przekrój strojów i insygniów Uniwersytetu Rolniczego w Krakowie, które swoimi korzeniami sięgają średniowiecza. Omówiono najważniejsze dzieje i zmiany, które zachodziły w użytkowaniu ubiorów akademickich od czasów Uniwersytetu Jagiellońskiego po wytworzenie się samodzielnej Wyższej Szkoły Rolniczej w Krakowie. Autor przedstawił także współczesny wygląd strojów ceremonialnych: rektorskich, prorektorskich, dziekańskich oraz innych używanych na uczelni. W drugiej części omówiono tradycje stroju studenckiego, w tym czapki akademickiej, oraz współczesne stroje używane przez zespoły artystyczne budujące życie kulturalne w środowisku URK. W podsumowaniu zawarto wnioski dotyczące tego, jakie funkcje pełnią ubiory akademickie i jaka jest ich rola w działaniu krakowskiej wyższej uczelni rolniczej współcześnie.

SŁOWA KLUCZE: tradycja akademicka, strój akademicki, insygnia, czapka studencka, Uniwersytet Rolniczy im. H. Kołłątaja w Krakowie

ABSTRACT

Attire in the Academic Environment – from Student Caps to Rector’s “Ermine” Using the Example of the University of Agriculture in Krakow

The study delves into the diverse array of regalia and ceremonial attire employed by the University of Agriculture in Krakow, tracing their origins back to the Middle Ages. It explores significant milestones and transformations in the evolution of academic attire, spanning from the era of the Jagiellonian University to the establishment of an independent agricultural institution in Kraków. Detailed examinations are provided on the contemporary manifestations of ceremonial garb, including those of the rector, vice-rector, dean, and

Sugerowane cytowanie: Jakubiec, P. (2024). Strój w środowisku akademickim – od czapki studenckiej po rektorskie „gronostaje” na przykładzie Uniwersytetu Rolniczego w Krakowie © ⓘ *Perspektywy Kultury*, 1(44), s. 423–442. DOI: 10.35765/pk.2024.4401.29

Nadesłano: 03.09.2023

Zaakceptowano: 01.02.2024

other officials within the university hierarchy. Additionally, the study investigates the enduring traditions surrounding student attire, encompassing the iconic academic cap and modern costumes worn by artistic ensembles that have enriched the cultural fabric of the academic community at URK. Concluding reflections offer insights into the multifaceted functions of academic attire and its integral role in the contemporary operations of the Kraków agricultural university.

KEYWORDS: academic tradition, academic costumes, insignia, student cap, University of Agriculture in Krakow

Wstęp

Tematem niniejszego artykułu będzie omówienie stroju akademickiego w środowisku wybranej współczesnej uczelni wyższej – Uniwersytetu Rolniczego im. H. Kołłątaja w Krakowie (URK). Przedstawię w nim tradycję specyficznych, ceremonialnych ubiorów profesorów i władz uczelni, sięgającą czasów średniowiecza i długiej historii Uniwersytetu Jagiellońskiego. Omówię poszczególne stroje i insygnia rektora i prorektorów, a także dziekanów wydziałów oraz inne ubiory. W ostatniej części ukazę także tradycje studenckie, ze szczególnym uwzględnieniem czapki akademickiej, oraz inne, związane z kulturą URK, w tym ubiory zespołów artystycznych, działających przy uczelni, które reprezentują bardzo ciekawe środowiska etnograficzne, branżowe i organizacyjne.

Historia stroju akademickiego od średniowiecza po studia rolnicze w Krakowie. Tradycja ubiorów akademickich

Pierwsze wzmianki o uniwersyteckich strojach w Krakowie pojawiają się w XV w. Można na ich podstawie wnioskować, iż preferowanym ubiorem były szaty duchowne, które wyróżniały akademików, będących równocześnie często osobami związanymi z kościołem. Wizję pierwszych strojów świetnie przedstawił największy malarz dziejów Polski – Jan Matejko w licznych obrazach czy litografiach (Matejko, 1858; ok. 1875, dostęp: 10.09.2023 r.). W ciągu kilku następnych stuleci ukształtował się wizerunek profesora Akademii Krakowskiej jako człowieka w todze – długiej, czarnej szacie wierzchniej (Sondel, 2012, s. 1330–1332) i birecie – nakryciu głowy przysługującym osobom ze stopniem akademickim (Sondel, 2012, s. 146). W XIX w. władze austriackie narzuciły jednak używanie odzieży nawiązującej do stroju urzędniczego. Dużym błędem było

podjęcie cesarza Franciszka Józefa w strojach tradycyjnych w 1851 r., co spowodowało niezadowolenie monarchy i zakaz ich używania. Przywrócono je dopiero w latach 60. XIX w. (Sondel, 2012, s. 1357).

Początkowo togi profesorów, a nawet samego rektora, były jednolite. Magnificencja i jego zastępcy nosili czerwone kolory, a dziekani czarne. Stopniowo następowała ewolucja ich strojów. Pojawiały się obszycia i ozdobne peleryny zwane mucetami (Sondel, 2012, s. 872–873). Od II połowy XIX w. zaczęły one przybierać formę tzw. gronostajów (od materiału używanego do ich wytwarzania), a w przypadku prorektorów i dziekanów miały kolorowe zwieńczenia, wyróżniające pełnione funkcje lub poszczególne wydziały. Możemy je zaobserwować m.in. na fotografii Józefa Dietla – rektora UJ z lat 1861/62, Józefa Szujskiego – 1878/79 czy pierwszego rektora wywodzącego się ze Studium Rolniczego – Edwarda Janczewskiego z lat 1901/1902 (Rzewuski, 1862; Matejko, 1886; Pochwalski, ok. 1901).

Fot. 1. Portret prof. Edwarda Janczewskiego w stroju rektorskim

Fot. Gabriel Wojcieszek.

Ewolucja objęła również stroje dziekańskie. Kiedy w 1923 r. został powołany Wydział Rolniczy, otrzymał on togi w kolorze zielonym (Pochwalski, lata 20. XX w.). Ta tradycja utrzymała się do powstania samodzielnej Wyższej Szkoły Rolniczej w 1953 r. Kiedy formowano nową uczelnię i tworzone kolejne jej wydziały, zyskiwały one nowe barwy oraz insygnia. To samo dotyczyło władz uczelni – rektora i prorektorów.

Według ustaleń, które były czynione na początku XXI w., podczas przygotowań do 50-lecia uczelni, udało się określić, że insygnia władzy rektorskiej: łańcuch rektora, berło, trzy łańcuchy dla prorektorów stworzono na początku lat 60. XX w. Zachowało się kilka zdjęć pierwszego rektora prof. Józefa Kubicy w stroju ceremonialnym, co może świadczyć o tym, że w tym samym czasie stworzono zestaw tog dla władz uczelni (Turczyńska, 2002). Liczba zastępców rektora ulegała zmianie. Na początku lat 60. było ich trzech. W latach 70. XX w. istniały cztery stanowiska prorektorów. Każdy z nich miał posiadać łańcuch. Zlecono zatem wykonanie ostatniego z nich (Komornicki i Ziółek, 1980, bns). Służył on później jako insygnium prorektora ds. filii w Rzeszowie, która działała do 1997 r. W ostatnich dwóch dekadach rektorowi towarzyszyło już tylko trzech zastępców, a ślad po jednym z insygniów zaginął. Kiedy w 2020 r. został powołany czwarty prorektor, dokonano ostatniego zakupu łańcucha, wzorując się na kształcie innych insygniów prorektorskich (Jakubiec, 2022, s. 15).

Wygląd oficjalnych strojów wraz z zestawem insygniów był początkowo regulowany przez wewnętrzne akty prawne dotyczące ceremonii akademickiej. Usankcjonowały go pierwsze statuty uczelni z lat 80. XX w. Określono ubiory rektora, prorektorów, dziekanów, członków senatu oraz łańcuchy władz uczelni i wydziałów. Regulowano nie tylko formę stroju, ale również barwy wyróżniające poszczególne osoby i jednostki.

Uzupełnieniem zestawu strojów i insygniów WSR i Akademii Rolniczej (AR), które przetrwały do dzisiaj, były inne elementy związane z władzami poszczególnych wydziałów, jednak zatraciły one swoją pierwotną funkcję lub uległy likwidacji wraz ze zmianami struktury uczelni. Zostaną one omówione w dalszej części artykułu.

Współczesny strój ceremonialny w Uniwersytecie Rolniczym w Krakowie

Rektor i prorektorzy

Strój ceremonialny rektora URK składa się z togi i biretu w kolorze purpurowym oraz ozdobnego mucetu, który imituje używane niegdyś futro gronostaja. Obecnie jest wykonany z bardziej ekologicznych materiałów (Dziennik Polski, 2005, dostęp: 15.09.2023). Dopelnienie ubioru stanowią czerwone rękawiczki skórzane. Na togę rektor zakłada łańcuch, który nie zmienił się od momentu wykonania. Głównym motywem dekoracyjnym insygnium są ogniwa w kształcie trzech połączonych ze sobą kłósów w kolorze złotym. Dodatkowo zawiera on dwa inne z herbem Uniwersytetu Jagiellońskiego. Portugal, który zawieszony jest u centralnego

ogniwa z herbem Krakowa, przedstawia stylizowanego orła (Statut URK z 31 maja 2023, s. 98–99; Jakubiec, 2022, s. 14–15).

Uzupełnieniem stroju rektora jest berło, które nawiązuje do tradycji Uniwersytetu Jagiellońskiego (Piech, 2022, s. 28–35; 2022a, s. 36–39, 2022b, s. 40–44). Jego trzon w kształcie sześciobocznego graniastosłupa wieńczy ostro zakończona głownia. Składa się ona z ostrokrawędzowej gałki, na której oparte są dolną częścią trzy taśmy ze stylizowanych kłosów tworzące rozetę. Jej szczyt zdobią trzy rubiny. Kłosa są w kolorze złotym. Rękojeść berła zdobi sześć rubinów, a jego trzon jest zakończony gałką (Statut URK z 31 maja 2023, s. 99).

Fot. 2. Insignia Rektora Uniwersytetu Rolniczego w Krakowie

Fot. Gabriel Wojcieszek.

Prorektorzy podczas uroczystości uniwersyteckich zakładają czarne togi, ale ich dopełnieniem są purpurowe akcenty. Taką barwę mają peły, mankiety rękawów oraz poły. Również birety prorektorskie mają barwę purpurową. Obecnie w URK jest czterech prorektorów. Wszyscy oni mają przywilej noszenia łańcucha odpowiadającego sprawowanym funkcjom. Jego aktualny wygląd to zestaw ogniwa, których motywem dekoracyjnym jest pojedynczy stylizowany kłos w kolorze złotym. Portugały przedstawiają stylizowanego orła, który zawieszony jest u ogniwa z herbem Krakowa (Statut URK z 31 maja 2023, s. 100, Jakubiec, 2022, s. 15–16).

Obecnie togi rektora i prorektorów mają nieco ciemniejszy purpurowy odcień niż te używane przez pierwszych włodarzy uczelni. Byli rektorzy, którzy uczestniczą w uroczystościach, również zachowują przywilej noszenia purpurowych biretów do stroju ceremonialnego (Statut URK z 31 maja 2023, s. 98).

Fot. 3. Władze rektorskie URK w kadencji 2020–2024

Fot. Gabriel Wojcieszek.

Dziekani wydziałów

Stroje dziekańskie nawiązują do tradycji Studium i Wydziału Rolniczego UJ oraz używanych przez ich władze barw.

Niestety nie zachował się materiał ikonograficzny z pierwszych lat istnienia Wyższej Szkoły Rolniczej, niemniej jednak można zakładać, że nowa uczelnia odziedziczyła togi profesorskie i dziekańskie z WR UJ. Powstające wtedy wydziały: Leśny (1949–1954, 1963–obecnie), Zootechniczny [Hodowli i Biologii Zwierząt] (1953– obecnie); Melioracji Wodnych [Inżynierii Środowiska i Geodezji] (1955– obecnie) oraz wszystkie kolejne wymagały zastosowania innych kolorów tóg dziekańskich. Ich obecność jest poświadczona na filmie z obchodów 600-lecia Uniwersytetu Jagiellońskiego (maj 1964 r.), na którym widzimy dziekanów wydziałów WSR w kolorowych strojach (Jubileusz 70-lecia UR, 2023, materiał filmowy – dostęp: 16.09.2023). W następnych latach powstawały kolejne jednostki uczelni, które zyskiwały odpowiednie barwy. Sytuacja była regulowana przez akty prawne dotyczące uroczystości uczelnianych, ale usankcjonowano ją dopiero w pierwszych statutach Akademii Rolniczej z lat 80. XX w. (Statut AR, Załącznik nr 1, 1986, s. 4).

Wraz z powstaniem insygniów rektorskich powstały też odznaki władzy dziekańskiej w formie łańcuchów, których portugały przedstawiały symbole poszczególnych wydziałów. Większość z nich zachowała do dzisiaj swój pierwotny wygląd.

Tabela 1. Wydziały Uniwersytetu Rolniczego w Krakowie wraz z kolorystyką i wyglądem łańcucha dziekańskiego

Rok powołania	Nazwa wydziału (dawne nazwy, ostatnia zmiana)	Kolorystyka	Łańcuch
1923	Wydział Rolniczo-Ekonomiczny URK (dawniej Rolniczy, Rolniczo-Leśny UJ, Rolniczy WSR, Rolny WSR, Rolniczy AR, 2002)	Zielony	Ogniwa o wzorach geometrycznych, w tym dwa umieszczone na osi średnicy, przedstawiają trzy złączone stylizowane kłosa. Portugal w kolorze złotym przedstawia koło zębate, w które wpisane są skrzyżowane kłosa i pług, zawieszony jest u ogniwa przedstawiającego herb Krakowa.
1949	Wydział Leśny	Zielony z brązową obwódką	Ogniwa o powtarzalnym wzorze przedstawiają wpisane dwa koła. Portugal w kolorze złotym, który tworzy ażurowa tarcza przedstawiająca stylizowany liść dębu ułożony na gałązce modrzewia, zawieszony jest u ogniwa z herbem Krakowa.
1953	Wydział Hodowli i Biologii Zwierząt (Zootechniczny WSR, AR, 1998)	Czerwony	Ogniwa o wzorach geometrycznych symbolizują podkowy. Dwa ogniwa umieszczone na osi średnicy przedstawiają trzy stylizowane kłosa. Portugal przedstawia sylwetki zwierząt gospodarskich wpisane w koło. Podwieszony jest do ogniwa przedstawiającego herb Krakowa. Portugal i herb mają kolor złoty.
1955	Wydział Inżynierii Środowiska i Geodezji (Melioracji Wodnych WSR, AR, 1992)	Jasnoniebieski	Ogniwa o wzorach geometrycznych z powtarzającym się kołem, w tym dwa ogniwa umieszczone na osi średnicy, przedstawiają trzy stylizowane kłosa. Portugal stanowi koło utworzone z czterech stylizowanych kłosów z wpisaną w nie kłęzącą postacią wylewającą z trzymanego w prawej ręce dzbaną wodę, z lewą ręką opartą o ramię łopaty. Podwieszony jest do ogniwa przedstawiającego herb Krakowa. Oba elementy są w kolorze złotym.

1968	Wydział Biotechnologii i Ogrodnictwa (Ogrodnicy WSR, AR, UR, 2013)	Żółto-brązowy	Ogniwa o powtarzającym się wzorze stylizowanej czteropłatkowej rozety symbolizują kwiat. Portugal przedstawia stylizowany kwiat słonecznika. Podwieszony jest do ogniwa przedstawiającego herb Krakowa. Portugal i herb są w kolorze złotym.
1977	Wydział Inżynierii Produkcji i Energetyki (Techniki i Energetyki Rolnictwa,	Ciemnoniebieski	Ogniwa o powtarzającym się wzorze stylizowanego snopa zboża. Portugal przedstawia koło zębate z wpisanym w nie stylizowanym snopem zboża. Podwieszony jest do ogniwa przedstawiającego herb Krakowa. Oba elementy są w kolorze złotym.
1994	Wydział Technologii Żywności	Róż indyjski	Ogniwa o wzorach geometrycznych, w tym dwa umieszczone na osi średnicy, przedstawiają trzy stylizowane kłosa. Portugal w kolorze złotym przedstawia stylizowany wiatrak z literami „TŻ”. U podstawy wiatraka znajduje się bochen chleba. Na obwodzie okręgu umieszczony jest napis: <i>Facultas Scientiae et Technologiae Alimentariae</i> oraz stylizowane retorty chemiczne. Portugal jest podwieszony do ogniwa z herbem Krakowa.
2010	Uniwersyteckie Centrum Medycyny Weterynaryjnej UJ-UR	Śliwkowy	Ogniwa okrągłe w liczbie 40, metal posrebrzany, dolny klucz nawiązuje do symboliki Krakowa. Portugal stanowi koło utworzone z czterech stylizowanych kłosów z łaską Eskulapa wpisaną w literę V. Portugal jest związany pojedynczym ogniwnem dwustronnym z dolnym kluczem łańcucha. Portugal i herb Krakowa mają kolor srebrny.

Źródło: opracowanie własne (Statut URK z 31 maja 2023, s. 100–101).

Na przestrzeni siedmiu dekad istnienia WSR-AR i UR następowały tylko niewielkie zmiany wśród insygniów i barw poszczególnych

wydziałów. Wiązały się one przede wszystkim z uszczegółowieniem odcienia togi dziekańskiej. Najistotniejszym dotychczasowym odejściem od tradycji była zmiana portugału wydziału związanego z naukami zootechnicznymi. Wiązało się to przemianowaniem Wydziału Zootechnicznego w Wydział Hodowli i Biologii Zwierząt w 1998 r. Dotychczasowy portugał, który był używany od lat 60., przedstawiający głowę byka przebitą sztyletem wpisaną w koło (Statut AR, Załącznik nr 1, 1986, s. 2), został zastąpiony nowym, funkcjonującym do dzisiaj.

Jeszcze innym elementem, który utracił pierwotną funkcję ceremonialną, była buława dziekana Wydziału Ogrodniczego. Została ona подарowana przez Krakowskie Towarzystwo Ogrodnicze dziekanowi wydziału i nawiązywała swoim kształtem do berel używanych przez władze organizacji (Leśniak, 1973, bns). Jej znaczenie zostało omówione w pierwszych statutach uczelni z lat 80. Jednakże w wydany w 1991 r. już się nie pojawia. Aktualnie buława dziekańska stanowi eksponat muzealny.

Fot. 4. Władze dziekańskie 2012–2016 w strojach ceremonialnych

Fot. Gabriel Wojcieszek.

Warto jeszcze dodać, że od lat 70. XX w do 2001 r. istniała rzeszowska filia Akademii Rolniczej. W różnych okresach składała się ona z jednego lub dwóch wydziałów, stanowiąc też część dziedzictwa uczelni krakowskiej.

Kolorystykę tóg wykorzystywanych w rzeszowskiej filii przedstawia poniższa tabela.

Tabela 2. Zmiany strukturalne AR w Rzeszowie w latach 1973–2001 wraz z kolorystyką i wyglądem łańcucha

Lata istnienia	Nazwa wydziału	Kolorystyka	Łańcuch
1973–1987	Zamiejscowy Wydział Ekonomiki Produkcji i Obrotu Rolnego	Fioletowy	Wykonany z białego metalu. Ogniwa w kształcie nieregularnych wzorów geometrycznych, na osi średnicy dwa z nich przedstawiają trzy złączone ze sobą, stylizowane kłosa. Portugal podwieszony do ogniwa z herbem Krakowa w formie nieregularnej tarczy, na której skrzyżowany jest lemiesz i kłos. Herb i portugał w kolorze złotym (Statut AR, Załącznik 1, s. 3–4).
1987–1993	Wydział Ekonomiki Produkcji Rolniczej	Fioletowy	Ogniwa w kształcie nieregularnych wzorów geometrycznych, na osi średnicy dwa z nich przedstawiają trzy złączone ze sobą, stylizowane kłosa. Portugal podwieszony do ogniwa z herbem Krakowa w kształcie litery „E” otoczonej dwoma kłosami. Herb i portugał w kolorze złotym (Statut AR, 1991, s. 60).
1987–1993	Wydział Technologii Obrotu Surowcami i Produktami Rolniczymi (1992 – Wydział Handlu i Spółdzielczości Wiejskiej)	Wrzosowy	Ogniwa w kształcie nieregularnych wzorów geometrycznych, na osi średnicy dwa z nich przedstawiają trzy złączone ze sobą, stylizowane kłosa. Portugal – nieregularna tarcza ze skrzyżowanym lemieszem i kłosem, podwieszony do ogniwa z herbem Krakowa – kolor złoty (Statut AR, 1991, s. 60).
1993–2001	Wydział Ekonomii	Wrzosowy	Ogniwa w kształcie nieregularnych wzorów geometrycznych, na osi średnicy dwa z nich przedstawiają trzy złączone ze sobą, stylizowane kłosa. Portugal, podwieszony do ogniwa z herbem Krakowa, w kształcie litery „E” otoczonej dwoma kłosami. Herb i portugał w kolorze złotym (Statut AR, 1997, s. 65).

Źródło: opracowanie własne.

W 2001 r. Wydział Ekonomii AR wszedł w skład powstającego Uniwersytetu Rzeszowskiego (dalej URz). Los strojów ceremonialnych

i insygniów nie jest znany. Najprawdopodobniej ten ostatni łańcuch i zestaw tóg pozostał w użyciu w ramach nowej uczelni. Znane jest miejsce przechowywania pierwszego łańcucha z lat 1973–1987. Stanowi on element zasobu muzealnego URz, a jego fotografia jest umieszczona na stronie internetowej, co świadczy o randze eksponatu (Uniwersytet Rzeszowski. Muzeum. Zbiory – dostęp: 16.09.2023).

Inne stroje ceremonialne

Oprócz szerokiej gamy kolorów używanych przez rektorów i władze dziekańskie pozostali członkowie Senatu URK podczas uczelnianych uroczystości zakładają czarne togi i czworoboczne birety tej samej barwy. Bardzo podobne noszone są przez świeżo mianowanych doktorów i habilitantów. Taki strój przysługuje im w dniu uroczystych promocji i otrzymania dyplomów. Kolejnym typem uroczystości, który uświetniają stroje ceremonialne, są nadania tytułów honorowych pracownikom spoza uczelni. W przeszłości doktorzy *honoris causa* WSR i AR używali często tóg noszonych w swoich macierzystych uczelniach. Aktualnie strój nie odbiega od tych używanych przez członków Senatu URK. Swoją obecność na uroczystości doktor honorowy podkreśla zatem czarną togą oraz biretem w tych samych barwach. Czasem również zakłada rękawiczki w tym kolorze (URK – aktualności, 2023, dostęp: 16.09.2023).

Wszelkiego rodzaju uroczystości uczelniane wymagają obecności pedli, czyli woźnych uniwersyteckich, pełniących honorową straż przy władzach uczelni. Ich strój oraz atrybuty są również statutowo określone. Składają się na nie czarne togi z zielonymi kołnierzami. Nakrycie głowy, które nie jest ujęte w statucie, to zielone, okrągłe birety. W rękę trzymają oni tzw. laski pedlowskie z drewnianym, czarnym trzonem o wysokości 1,90 m, na który nakłada się srebrną głownię, zwieńczoną koroną, utworzoną z motywów nawiązujących do kłosów pszenicy w kolorze złotym (Statut URK z 31 maja 2023, s. 99).

Ostatnim ubiorem, którego używa się podczas wyjątkowych uroczystości, jest strój mistrza ceremonii pogrzebowej. Jest to funkcja powołana na uczelni w 2014 r. Została ona ustanowiona w celu zapewnienia godnego pożegnania i uczczenia pamięci zmarłych pracowników Uniwersytetu (Zarz. Nr 70/2014 Rektora URK z 23 X 2014 r.). Mistrz ceremonii odpowiada za przebieg pogrzebu, w imieniu władz uczelni odczytuje okolicznościowy list kondolencyjny. Jego ranga jest podkreślona poprzez używanie czarnej togi i biretu oraz łańcucha. Składa się on z okrągłych ogniw połączonych z tyłu symbolem nieskończoności. W zwieńczeniu znajdują

się litery UR nawiązujące do nazwy uczelni. Przyczepiony jest do niego portugał w formie herbu uniwersytetu (Sikorski – informacja ustna, 2022).

Strój studencki w Uniwersytecie Rolniczym w Krakowie

Historia stroju studenckiego i tradycja czapki

Długa historia stroju studenckiego sięga również czasów średniowiecza. Wygląd studentów, bakalarzy i magistrów był szczegółowo określany w różnego rodzaju dokumentach pomiędzy XV i XIX stuleciem (Sondel, 2012, s. 1354–1357). W XX w. odstąpiono od regulowania oficjalnego stroju, jednak chęć wyróżnienia się, wskazania przynależności wydziałowej lub korporacyjnej, spowodowały powstanie tradycji nakrycia głowy o określonych kolorach lub ozdobionych symbolami literowymi. W dwudziestoleciu międzywojennym szczególnie popularne było noszenie tzw. dekli, czyli czapek o kształcie rogatywki lub okrągłych (Sondel, 2012, s. 257–258). Używali ich studenci, manifestując w ten sposób swoją przynależność do poszczególnych wydziałów, oraz członkowie bardzo popularnych w tamtym czasie korporacji akademickich, skupiających bractw studencką. Również studenci Wydziału Rolniczego posiadali swoje czapki, które były jednolicie brązowe z otokiem i sznurem oraz czarnym daszkiem (Muzeum URK, sygn. MAR I/15; sygn. I/660).

Po II wojnie światowej spadło znaczenie nakrycia głowy, które miało odróżniać poszczególne wydziały zarówno na UJ, jak i w WSR-AR. Niemniej jednak ich noszenie miało znaczenie symboliczne, szczególnie w okresie wydarzeń marcowych 1968 r. W 1983 r. tradycyjną czapkę studencką UJ otrzymał Jan Paweł II (Sondel, 2012, s. 257–258). O znaczeniu dekla pisała ówczesna prasa, wskazując na poszczególne uczelnie, barwy czapek i otoków. Szczegółowo omówiono poszczególne wydziały AR (Lovell, 1981, s. 20). Mogło to wynikać z faktu, iż barwy otoków były szczegółowo uregulowane przez uczelniane akty prawne. W statucie pierwszy raz stosowny zapis pojawił się w 1991 r. (Statut AR, 1991, s. 61).

Czapki studenckie stopniowo wychodziły jednak z użycia. Dopiero w 2010 r. przywrócono je w Uniwersytecie Rolniczym w Krakowie (Biuletyn Informacyjny UR, 2010, s. 14, 90). Otrzymanie i noszenie nakrycia głowy miało jednak charakter symboliczny. Podczas inauguracji roku akademickiego nastąpiło ślubowanie studentów I roku, w którym wzięło udział 18 najlepszych kandydatów na studia. Z rąk rektora uczelni otrzymali oni przywilej założenia czapki. Ta tradycja jest kontynuowana do dzisiaj. Obecny statut uczelni szczegółowo omawia wygląd studenckiego

nakrycia głowy. Otok ma być dopasowany kolorystycznie do barw wydziałów (Statut URK z 31 maja 2023, s. 99). Ze względu na symboliczny charakter immatrykulacji z wykorzystaniem czapek nie istnieją jednak różnobarwne elementy nakrycia głowy. Są one jednolite, brązowe z bordowym otokiem i złotym sznurem umieszczonym wokół niego.

Fot. 5. Współczesna czapka studencka URK

Fot. Paweł Jakubiec.

Tradycje kulturowe Uniwersytetu Rolniczego oraz związane z tym stroje

W URK istnieją też specyficzne stroje związane z tradycjami kulturowymi, które są pielęgnowane przez studentów uczelni. Pozwalają one wyrazić identyfikację regionalną, zawodową czy sceniczną członkom grup artystycznych, tworzących kulturalne oblicze URK.

Najstarszym zespołem artystycznym działającym w Uniwersytecie Rolniczym jest Studencki Zespół Góralski „Skalni”. Jego historia sięga lat 50. XX w., a głównym celem jest pielęgnowanie tradycji Podhala poprzez taniec, śpiew i inne nawiązania do kultury i sztuki regionu (Szandula, 2020, s. 19–42; Skalni – dostęp: 20.09.2023). Podczas występów członkowie zespołu występują w strojach górali zamieszkujących południową Małopolskę u podnóża Tatr. Składa się on w wersji męskiej z kapelusza (kłobuka) wykonanego z filcu z szerszym rondem oraz główką otoczoną wianuszkami muszli. Innymi nakryciami głowy są baranice (barankule)

oraz czepce harnasiów tzw. kołpaki (Brzuchacz – informacja ustna, 2023; Trebunia-Staszal i in., 2015, s. 75–91). Górna część stroju to biała koszula z kołnierzem, na którą zakłada się serdak, czyli ciepłą kamizelkę ze skóry, rzadziej jest to gunia (cucha) lub kozuch. Dolną partię ciała okrywają spodnie (portki) z ozdobnym szwem oraz dwoma rozporami „przyporami” z przodu, wzdłuż których wyszyte są tradycyjne ornamenty hafciarskie tzw. parzenice. Całości dopełniają buty skórzane tzw. kierpce, z grubą podeszwą i obcasem, co jest charakterystyczne dla regionu podhalańskiego (Trebunia-Staszal i in., 2015, s. 75–91). Bardzo ważne są także pasy zwane bacowskimi, juhaskimi czy zbójnickimi. Wykonywane ze skóry bydlęcej, posiadają zdobienia i kieszonkę nabijaną ćwiekami lub monetami. Ich duża szerokość wymaga specjalnego zapinania sprzączek i rzemieni, których liczba wynosi od trzech do pięciu (Trebunia-Staszal i in., 2015, s. 109).

Strój damski w zespole „Skalni” to najczęściej różnobarwne spódnice z płótna bądź bardziej ozdobnych materiałów z roślinnym deseniem. Na nogi zakładane są kierpce. Górna część stroju góralek stanowią białe koszule zdobione haftem lub koronkami, na które zakłada się różnobarwne gorsety z motywami roślinnymi, m.in. szarotki, ostu oraz cekinami i koralikami. Są one wiązane z przodu szeroką, czerwoną wstążką. Na szyjach jako ozdoby znajdują się czerwone korale. Głowy najczęściej pozostają odkryte, choć czasami pojawiają się zarzucone na ramiona chusty, które w razie potrzeby mogą być używane do swoich podstawowych celów (Brzuchacz – informacja ustna, 2023; Trebunia-Staszal i in., 2015, s. 115–118).

Dowodem na to, że najważniejszym aspektem zespołu jest identyfikacja regionalna, może być fakt, iż logo zespołu również stanowi nawiązanie do stroju góralskiego, czyli tzw. parzenicy w stylu podhalańskim w kształcie okrągłym z bocznymi pętlami o stylizowanych roślinnych i geometrycznych formach, z zakończeniem w postaci krzesiwka (Seweryn, 1930, s. 42–48). W jej centralnej części umieszczono napis „Skalni”.

Drugą studencką grupą artystyczną w URK, manifestującą swoje przywiązanie do specyficznej tradycji leśno-łowieckiej, jest Zespół Sygnalistów Myśliwskich „Hagard”. Funkcjonuje on od 2001 r. (Hagard – dostęp: 18.09.2023). W pierwszym dziesięcioleciu istnienia muzycy grający na rogach występowali w strojach galowych leśników oraz kapeluszach. Był to mundur w kolorze oliwkowym, niemal identyczny jak te noszone przez pracowników służby leśnej (Lasów Państwowych). Składał się z marynarki i spodni lub, w wersji damskiej – spódnic do kolan. Na kłapach górnego elementu stroju znajdowały się liście dębu oraz napis AR, następnie UR Kraków. Na lewym ramieniu zaprezentowano logo zespołu, składające się z sokoła (młody, nietotny osobnik to w gwarze łowieckiej hagard)

i rogu myśliwskiego. Uzupełnieniem stroju były białe koszule, zielone krawaty oraz buty i pasy skórzane w kolorze brązowym (Chlebowski – informacja usta, 2023).

Od 2013 r. zespół występuje w nowych, ciemnobrązowych mundurach, które wykonano w krakowskiej pracowni krawieckiej Jolanty Przebindy. Wzorowano się na strojach galowych Polskiego Związku Łowieckiego oraz górniczym. Odstępstwem od munduru PZŁ jest brak sznura na prawym ramieniu oraz zastosowanie krawata typu bolo. W wersji męskiej występuje marynarka jednorzędowa z pięcioma skórzanymi guzikami, które są zapinane pod szyję, i spodnie, a w damskiej ten sam typ górnej części odzieży oraz spódnica do kolan. W marynarce jasnobrązowym kolorem i obszyciem wyróżniono naramienniki i kieszenie. Dodano również guziki skórzane na mankietach marynarki. Na kołnierzu w formie stójki wyhaftowano liście dębu, a na lewym ramieniu pozostało logo zespołu. Uzupełnieniem są białe koszule, krawaty typu bolo z klamrą przedstawiającą sokoła (łac. *hagard*) oraz czarne buty i paski. Na głowy członkowie zespołu *Hagard* zakładają kapelusze myśliwskie model Leśnik firmy Polkap z przypinką „K” w koronie symbolizującą miasto Kraków oraz piórkiem (lotką) pustułki – najmniejszego sokoła, które również nawiązuje do nazwy zespołu (Chlebowski – informacja usta, 2023).

W uczelni działają też dwa chóry, które swoją klasę artystyczną podkreślają również przez specyficzny, dostosowany do okoliczności strój. W kolejności chronologicznej powstawania – pierwszym z nich działającym od przełomu 2003/2003 r. jest „Chór URK” tzw. mieszany, złożony z głosów damskich i męskich studentów, pracowników i przyjaciół środowiska akademickiego Uniwersytetu Rolniczego.

Od samego początku dążono do podniesienia rangi zespołu poprzez elegancki, jednolity ubiór. Pierwszy oficjalny strój chóralny składał się, w przypadku mężczyzn, z czarnych: koszul, spodni i butów. Odzież damska była bardziej dekoracyjna. Stanowiły ją ciemnozielone bluzki koszulowe z długimi rękawami, dekoltem oraz bocznym zapięciem, a także czarne długie spódnice. Autorką projektu ubioru damskiego była jedna z ówczesnych chórzystek – Magda Tabiś (Gutowska-Kuźmicz – informacja ustna, 2023). Strój ten towarzyszył chórowi przez kolejne, pełne sukcesów lata aż do początków 2019 r. W tym czasie obchodzono XV-lecie zespołu, które świętowano z wykorzystaniem nowych ubiorów. Projektowały go chórzystki, a uszyła podkrakowska krawcowa Dorota Klima (Gutowska-Kuźmicz – informacja ustna, 2023). Składa się on z długiej, czarnej, pokrytej wzorem kwiatowym spódnicy oraz koszulki z długimi rękawami. Mężczyźni pozostali przy czarnych koszulach i spodniach. Przy mniej oficjalnych okazjach górę ubioru w przypadku wszystkich członków zespołu stanowi czarna koszulka typu T-shirt z chóralnym logo

umieszczonym z przodu po lewej stronie (Gutowska-Kuźmicz – informacja ustna, 2023).

Druga, funkcjonująca przy URK grupa śpiewacza – Chór Męski „Agricola” Krakowskiego Środowiska Akademickiego jest kontynuacją tradycji wyrosłej przy Uniwersytecie Jagiellońskim. Stanowią go w większości seniorzy związani z uczelniami krakowskimi oraz byli członkowie Krakowskiego Chóru Akademickiego Uniwersytetu Jagiellońskiego – KChAUJ (Agricola, dostęp: 18.09.2023). Ich oficjalny strój składa się z czarnych, uszytych na miarę garniturów, których jednorzędowe marynarki posiadają bordowe akcenty. Pod nie panowie zakładają białe koszule oraz krawaty w odcieniu odpowiadającym kolorowym elementom marynarek (Gutowska-Kuźmicz – informacja ustna, 2023).

Fot. 6. Zespoły artystyczne URK w strojach scenicznych

Fot. Tomasz Łuczecki, Adam Mróz, Gabriel Wojcieszek.

Podsumowanie

Stroje w Uniwersytecie Rolniczym w Krakowie pełnią wiele ważnych funkcji. Po pierwsze, stanowią wyraz wielowiekowego dziedzictwa kulturowego uczelni. Pomimo tego, że powstała ona w II połowie XX w., to odnosi się do tradycji Uniwersytetu Jagiellońskiego, z którego się wywodzi.

Tak jak jej Alma Mater posiada specyficzny zestaw ubiorów rektorskich, dziekańskich, insygniów władzy i poszczególnych wydziałów oraz inne elementy, które świadczą o jej głębokim zakorzenieniu w tradycji.

W historii istniały okresy, kiedy specjalne stroje uniwersyteckie odchodziły od łask. W I połowie XIX w. Austriacy preferowali ubiór urzędniczy. W okresie po II wojnie światowej, kiedy nastąpiła władza ludowa, wszelkie przejawy autonomii uczelni, wyrażane nawet strojem, były sprzeczne z preferowaną doktryną równości oraz szczególną rolą chłopów i robotników. Dlatego, aby uniknąć oskarżeń o elitaryzm, wiele powstających uczelni nie używało strojów ceremonialnych. W Wyższej Szkole Rolniczej przywrócono jednak szybko tradycję rektorskiej, prorektorskiej i dziekańskiej togi, dostrzegając znaczenie manifestacji własnej tożsamości oraz jedności ze środowiskiem naukowym Krakowa i całego kraju. To druga, złożona funkcja specyficznych strojów.

Trzecią, którą można by wskazać, jest podnoszenie rangi i znaczenia poszczególnych uroczystości. Rektorzy, dziekani i Senat uczelni występują w specjalnych, ceremonialnych strojach tylko w czasie najważniejszych wydarzeń. Należą do nich inauguracje roku akademickiego, promocje doktorskie i habilitacyjne, uroczystości wręczenia doktoratów *honoris causa*, jubileusze.

Pozostałe stroje ceremonialne, które zostały omówione, również podnoszą rangę uroczystości uczelnianych. Pojawienie się uniwersyteckiego pedla zawsze oznacza święto w uczelni. Również toga, biret i specjalny łańcuch mistrza ceremonii pogrzebowej wyróżniają w ten sposób osoby związane ze środowiskiem URK w ich ostatniej ziemskiej drodze.

Funkcję identyfikacyjną pełnią też elementy stroju studenckiego, do których należy czapka. Do naszych czasów tradycja ta przetrwała już tylko w okrojonej formie. Nakrycie głowy, które jest wręczane studentowi I roku podczas ślubowania i otrzymania indeksu, podkreśla przynależność studentów do uczelni i buduje ich więź z jednostką. Może to prowadzić do zaangażowania się w działalność kulturalną i artystyczną. W takim przypadku będzie to kolejny powód do przybrania stroju identyfikującego studenta z jego tożsamością kulturową (Zespół „Skalni” – strój górali podhalańskich), branżą i zainteresowaniami (Zespół Sygnalistów Myśliwskich „Hagard” – leśnicy, łowcy) czy organizacyjną poprzez stroje chórne (Chór UR).

Używanie studenckich czapek do celów ceremonialnych, jak również eleganckie stroje zespołów artystycznych dodają jeszcze większej różnorodności środowisku akademickiemu URK.

Ubiory w środowisku akademickim były zawsze wyróżnikiem stylu i elegancji osób, które ich używały. Świadczą o tym liczne przykłady eksponatów muzealnych znajdujących się w zbiorach Uniwersytetu Rolniczego

w Krakowie (Muzeum URK, sygn. MAR V/12, ks. wpływów 802). Szeroka gama strojów, które zostały omówione w niniejszym artykule, stanowi doskonale odzwierciedlenie znaczenia pewnych symboli, ich funkcjonowania w środowisku akademickim oraz odwoływania się do historii i dziedzictwa. Rozwój uczelni powoduje, że nie jest to jednak proces zamknięty, a raczej podlegający ciągłej ewolucji. Przykładem może być tutaj pojawienie się nowych barw oraz insygniów Uniwersyteckiego Centrum Medycyny Weterynaryjnej w I połowie 2023 r. (Statut URK z 31 maja 2023, s. 99, 101). Czerpiąc z wieloletniej tradycji, możemy więc tworzyć nowe elementy, które z czasem same zyskują na znaczeniu i wokół których buduje się identyfikacja i marka.

BIBLIOGRAFIA

- Archiwum URK, Pismo Ewy Turczyńskiej do rektora Akademii Rolniczej prof. dr. hab. Zbigniewa Ślipka nr RN-BG-66/8/2022 z dnia 19.03.2002. „Biuletyn Informacyjny UR” nr 5(61), 10/2009, s. 14, s. 90.
- Brzuchacz Józef – kierownik Studenckiego Zespołu Góralskiego „Skalni” – informacja usta, 2023.
- Chlebowski Gabriel – kierownik Zespołu Sygnalistów Myśliwskich „Hagard” – informacja ustna, 2023.
- Gutowska-Kuźmich Joanna – dyrygentka Chóru URK oraz chóru „Agricola” – informacja ustna, 2023.
- Jakubiec, P. (2022). Insygnia Uniwersytetu Rolniczego. cz. 1: Rektor i prorektorzy. *Serwis Informacyjny Biblioteki Głównej, Uniwersytet Rolniczy im. H. Kollątaja w Krakowie* 5 (wrzesień–październik), 14–17.
- Jubileusz 70-lecia Uniwersytetu Rolniczego – materiał filmowy. Pozyskano z: <https://www.youtube.com/watch?v=jWgcKKR-gfQ&t=32s> (dostęp: 16.09.2023).
- Komornicki, T. i Ziółek, E. (red.) (1980). *XXV lat Akademii Rolniczej imienia Hugona Kollątaja w Krakowie (1953–1978) w 60-lecie niepodległości Polski* (1980). Kraków: Akademia Rolnicza w Krakowie.
- Leśniak, T. (red.) (1973). *75 lat Towarzystwa Ogrodniczego w Krakowie: 1893–1968*. Kraków: Państwowe Wydawnictwo Rolnicze i Leśne.
- Lovell, B. (1884). Czapki studenckie – moda czy obyczaj? *Przekrój*, nr 20 z 17 maja.
- Matejko J. *Portret Józefa Szujskiego*, Kraków 1886. W: Galeria Malarstwa Polskiego. Pozyskano z: http://www.pinakoteka.zascianek.pl/Matejko/Images/Jozef_Szujski.jpg (dostęp: 15.09.2023).
- Matejko, J. *Źbiory w Polsce 1200–1795, 1507–1548*, ryc. 28: Uczni w latach 1507–1548, ok. 1875, Biblioteka Cyfrowa Uniwersytetu Wrocławskiego.

- Pozyskano z: <https://www.bibliotekacyfrowa.pl/dlibra/publication/2287/edition/6411/content> (dostęp: 10.09.2023).
- Matejko, J. *Zygmunt I nadaje szlachectwo profesorom Uniwersytetu Jagiellońskiego*, 1858. W: Galeria Malarstwa Polskiego. Pozyskano z: http://www.pinakoteka.zascianek.pl/Matejko/Images/Profesorowie_UJ.jpg (dostęp: 10.09.2023).
- Muzeum URK: Czapki studenckie Studium Rolniczego-Wydziału Rolniczego UJ, sygn. MAR I/15, MAR I/660; Laska profesora Schmidta, sygn. Ks. wpływów 802; Zegarek prof. Kazimierza Roupperta, sygn. MAR V/12. *O nas*. W: Agricola Chór Męski Krakowskiego Środowiska Akademickiego przy Uniwersytecie Rolniczym. Pozyskano z: <http://choragricola.krakow.pl/20.html> (dostęp: 19.09.2023).
- Piech, Z. (2022a). Znaki Uniwersytetu Jagiellońskiego w XIX–XXI wieku, cz. 2. *Alma Mater*, 231–232 (marzec–kwiecień), 28–35.
- Piech, Z. (2022b). Znaki Uniwersytetu Jagiellońskiego w XIX–XXI wieku, cz. 3. *Alma Mater*, 233 (maj), 36–39.
- Piech, Z. (2022c). Znaki Uniwersytetu Jagiellońskiego w XIX–XXI wieku, cz. 4. *Alma Mater*, 235 (październik), 40–44.
- Pochwalcki, K. *Portret Edwarda Janczewskiego*, Kraków ok. 1901, ze zbiorów Uniwersytetu Rolniczego im. H. Kołłątaja w Krakowie.
- Pochwalcki, K. *Portret Stefana Surzyckiego*, Kraków lata 20. XX w., ze zbiorów Marcina Surzyckiego.
- Rzewuski, W. *Józef Dietl. Portret, Kraków 1862*. W: Muzeum Fotografii. Pozyskano z: <https://zbiory.mufo.krakow.pl/card/mhf-20099-ii/> (dostęp: 15.09.2023).
- Seweryn, T. (1930). *Parzenice góralskie*. Kraków: Muzeum Etnograficzne w Krakowie.
- Sikorski Szymon – mistrz ceremonii pogrzebowej – informacja ustna, 2022.
- Sondel, J. (2012). *Słownik historii i tradycji Uniwersytetu Jagiellońskiego*. Kraków: Universitas.
- Statut Akademii Rolniczej im. Hugona Kołłątaja w Krakowie, Kraków 1986.
- Statut Akademii Rolniczej im. Hugona Kołłątaja w Krakowie, Kraków 1991.
- Statut Akademii Rolniczej im. Hugona Kołłątaja w Krakowie, Kraków 1997.
- Statut Uniwersytetu Rolniczego im. Hugona Kołłątaja w Krakowie tekst ujednolicony na dzień 31.05.2023 r.
- Studencki Zespół Góralski „Skalni”. Pozyskano z: <https://skalni.urk.edu.pl/> (dostęp: 20.09.2023).
- Szandula, M. (2020). *Kultura studencka na Uniwersytecie Rolniczym w Krakowie. Historia i współczesność*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Rolniczego w Krakowie.
- Trebusia-Staszal, S., Etynkowska, A., Etynkowski, M. i Fiedler, K. (2015). *Strój Podhalański. Atlas Polskich Strojów Ludowych*. Cz. 5, *Małopolska*. Wrocław: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze.

Uniwersytet Rzeszowski. Muzeum. Zbiory. Pozyskano z: <https://www.ur.edu.pl/pl/uniwersytet/jednostki/jednostki-ogolnouczelniane/muzeum/zbiory> (dostęp: 16.09.2023).

Uroczystość nadania tytułu doktora honoris causa profesorowi Colinowi G. Scanesowi, USA. Pozyskano z: <https://urk.edu.pl/wiadomosci/11912> (dostęp: 16.09.2023).

Zarządzenie Nr 70/2014 Rektora Uniwersytetu Rolniczego im. Hugona Kołłątaja w Krakowie z dnia 23 października 2014 roku w sprawie: pogrzebów pracowników, studentów i doktorantów Uczelni.

Zespół Sygnalistów Myśliwskich „Hagard”. Pozyskano z: <https://hagard.urk.edu.pl/> (dostęp: 18.09.2023).

Paweł Jakubiec – historyk-archiwista, dyrektor Biblioteki Głównej Uniwersytetu Rolniczego im. H. Kołłątaja w Krakowie, w swoich pracach naukowych koncentruje się na historii wsi, ruchu ludowego, nauczania rolnictwa, biografii naukowców, przyrodników, polityków i działaczy ludowych oraz źródłach do dziejów nauk przyrodniczych.